

ORTODOXIJA ILI ORTOPRAXA?

Živan Bezić

Nismo mogli uzeti u razmatranje problematiku ortodoxije i ortopraxe prije nego što smo pokušali načelno raščistiti pitanje odnosa teorije i praxe.¹ Pošto ortodoxija počiva na vjerskoj teoriji, a ortopraxa na vjerskoj praksi, jasno je da su ova dva pojma usko povezana.

Dok su u prošlim stoljećima kršćanstva teolozi i filozofi priznavali prvenstvo ortodoxije, u posljednje je vrijeme nastupio pomak u vrednovanju, pa danas u suvremenoj misli dominira utjecaj ortopraxe. Opći trend moderne filozofije i teologije kreće prema valorizaciji praxe. Pragmatizam, praktičizam i funkcionalizam su u modi. Tako se sve više pragmatizira i teologija. Da spomenemo samo slučaj pastoralke. Najprije su počeli protestanti, a sada su već prihvatili i katolici, nazivati pastorku »praktičnom teologijom« (premda su i neke druge grane teologije jednako praktične) i broje ju u »Handlungswissenschaften«.

Pri tome je zanimljivo da se čitavi kompleks kršćanskog života polarizira oko pravovjerja i pravočinstva. Premda se religija sastoji od tri bitna elementa: vjere (dogma), djela (moral) i bogoslužja (kult), ovaj treći element, tj. bogoštovlje ili pravoslavlje,² ostao je u sjeni. Možda stoga što neki vjernici misle da je on ionako nepovrediv (>omnia ad majorem Dei gloriam« — vertikalala!), a drugi opet drže da se bogoslužje bitno sastoji u bratoslužju (horizontalala!). Meni se čini da će glavni razlog biti u tome što je i bogoslužje zapravo vjerska praxa, pa se njoj i pribraja. U svakom je slučaju ovdje sinhronija izgubljena, rasprava se prebacila na dijakronijsku os.

Da ne duljimo s uvodom, zadržimo se na srži problema odnosa ortodoxije i ortopraxe. Možemo ga kratko sažeti u Camusovo pitanje: može li postojati svetost bez vjere u Boga? (*La Peste*).

»SINE FIDE...« (Hb 11, 6)

Što je zapravo *ortodoxija*? To je složenica dviju grčkih riječi *orthós* — uspravan, prav, ispravan — i *doxa* (od glag. *dokéo*), što znači mišljenje, uvjerenje, vjera, slava. Prema tome ortodoxija označuje ispravno mišljenje ili pravovjerje. U kršćanskom smislu ono je jedina prava vjera, od Krista naviještena.

Riječ se iskivala u onim teškim vremenima kad je mlada Crkva morala braniti svoju vjeru proti brojnim krivim tumačenjima kršćanstva (hereze, krivovjerja). Zbog toga je ortodoxija ostala u čitavoj prošlosti na visokoj i zasluženoj cijeni. Pravovjerje je spasilo kršćanstvo i Katoličku crkvu.

¹ Ž. Bezić, *Teorija i praxa* (Crkva u svijetu, br. 4., g. 1982).

² U ovom članku termini ortodoxija i pravoslavlje ne odnose se na tzv. pravoslavno kršćanstvo. Uzimamo ih samo u njihovu korijenskom značenju.

vu. Stoga u ovoj složenici semantički naglasak riječi pada na vjersku pravost ili ispravnost.

Premda je N. Berdjajev u svojoj autobiografiji izjavio da on ne priznaje nikakvu ortodoksiju,³ njegova pravoslavna Crkva se ponosno kiti nazivom »pravoslavna«, što i danas ističu njezini teolozi. Oni koji zagovaraju prvenstvo pravovjerja najčešće se pozivaju na sv. Pavla: »Bez vjere je nemoguće ugoditi Bogu« (Hb 11, 6). Pavao je napisao oštre riječi: »Kad bi mi ili anđeo s neba vama naviještao drugačije nego što smo vam već navijestili, neka bude proklet!« (Gal 1, 8), pa malo zatim zaključuje: »Neće se opravdati čovjek po djelima zakona nego po vjeri Isusa Krista« (Gal 2, 16). Gnostički pokret je još više naglasio potrebu vjerskog znanja. Ugled »theorie« u grčkoj filozofiji podigao je i ugled kršćanskih dogmi i teoloških zaključaka.

Dogmatika je postala centralna teološka disciplina. Vita contemplativa je uživala veći ugled nego vita activa. Istina se isticala više nego ljubav. Kako je pak istina »isključiva« i netolerantna, u srednjem se je vijeku znalo s pravovjerja prijeći na krivočinstvo (inkvizicija npr.). Uza sve to su se radala nova krivovjerja i ustrajno padale nove anateme.

Pogreške u vjeri su uvijek kobne. Vode krivovjerju, zavode na krivi put, zagovaraju laž i razbijaju kršćansko jedinstvo. Budući da je vjera pokretna snaga u životu vjernika, veoma je važno je li ona istinita i valjana. Naročito u moralnom životu pojedinaca i društva (odatle moralni pojmovi bona i mala fides). I sami filozofi priznaju da su vjerske zablude daleko opasnije od filozofskih.⁴

Bez misliti ispravno nemoguće je raditi ispravno. To je načelo temelj svake vjere, svake ideologije i svakog uvjerenja. Stoga je razumljivo što je ortodoksija tako važna za svaku konfesiju, pa i za katoličku.⁵ U pravovjerju leži smisao vjerske dogme i svih doxema. Istinito vjerovanje je sudbonosno ne samo za vjeru u cjelini, nego i za svaki vjernički i pastoralni čin.⁶

Postoje razni parametri kojima se mjeri sukladnost s ortodoksijom (objava, predaja, credo, dogma, učiteljstvo, consensus theologorum fidehiumque). No o njima nećemo govoriti jer ovdje imamo drugi cilj pred očima: mjeriti prednost pravovjerja i pravočinstva.

»FIDES SINE OPERIBUS...« (Jc 2, 26)

Ortodoksija je stara riječ, jedan od najstarijih teoloških pojmova. *Ortopraxis* je moderna kovanica, nastala u vrijeme kad je počela rasti cijena

³ Cit. po *Revue philosophique de Louvain*, svibanj 1982, str. 286.

⁴ David Hume je već davno napisao »Generally speaking, the errors in religion are dangerous, those in philosophy only ridiculous« (cit. po H. Schofield, *The philosophy of education*. X izd. Allen & Unwin, London 1979, str. 253).

⁵ *Civiltà cattolica*, br. 3006, g. 1975, str. 449 i dalje.

⁶ »Najmanji pastirski akt treba da stoji na terenu teoretske pouzdanosti« B. Mijač, *Odzivi i dozivi*. Beograd 1974, str. 160. — Sa sociopsihološkog je stano-

praktičnog vida života. Ona je čedo našega doba. Danas ljude više zanima ispravnost djelovanja nego vjerovanja.

Kako već znamo, *praxis* znači djelovanje a *orthós* ispravnost. Prema tome je ortopraxa ispravno djelovanje, ostvarivanje vjere u praksi. Ona je u tijesnoj vezi s ortodoxijom, jer život mora biti u skladu s istinom i dobrotom. Ako je naše djelovanje više u skladu s normom dobrote, mogli bismo ga nazvati i *eupraxis* (*eu* znači dobro, etički pravilno).⁷

Dobro je primijetiti da je u izričaju ortodoxija više naglašen prvi dio riječi, dakle teoretska pravilnost, a u ortopraksi je obično naglašen drugi dio, tj. praktično djelovanje. Zašto je tako? Zato što vjera-teorija košta manje žrtava (ako se vjera shvaća kao puka teorija) nego vjera-praxa. Stoga je ugodnija i komodnija ispravnost vjere nego ispravnost života. A ljudi, kako znamo, većinom idu linijom manjeg otpora, vole ono što im je lakše.

Kršćanska ortopraxa ima svoj temelj u hebrejskoj teologiji, gdje je djelovanje bilo važnije nego vjerovanje («djela zakona«!). Napetost između kršćanske teorije i praxe mogla se je opaziti već u apostolsko doba. Pavao je npr. više isticao pravovjerje, a Jakov pravodjelstvo. Jakov je namime zapazio jalovost vjere mnogih kršćana, pa ih stoga potiče na djelatnu vjeru (Jk 2, 14. 18). Kad se je pojavilo monaštvo i kasnije redovništvo, postalo je aktualno pitanje odnosa akcije i kontemplacije. U toj dilemi neki kršćani nisu znali naći pravu ravnotežu. Sad se, u najnovije vrijeme, pridaje velika vrijednost vjerskom iskustvu. Ono na neki način postaje izvorom i mjerilom vjere.⁸

Potaknuti visokim vrednovanjem praxe, u naše su se dane i kršćanski teolozi počeli sve više baviti teologijom zemaljskih vrednota, ljudskim djelovanjem i njegovim plodovima te suvremenim praktičnim problemima. Tako su nastale razne »teologije praxe«. To su tzv. teologija svijeta, rada, mira, kulture, iskustva, igre, napretka, oslobođenja, revolucije i uopće »politička teologija«. Većinu njih je kratko obradio B. Mondin u svojoj knjizi *Teologije praxe*.⁹

Dobro je da se s teološkog stanovišta razrade sve zemaljske vrednote kao i svi vidovi ljudske praxe. Sve akcije i sve vrednote mogu biti objekt

• višta obradio pravovjerje J. P. Deconchy, *L'ortodoxie religieuse*, éd Ouvrières, Paris 1971.

⁷ Termini etika i moral dolaze iz grč. riječi *ethos*, odnosno latinske *mores*, i znače isto: dobri običaji, vladanje.

⁸ W. Keilbach, *Religiöses Erleben*. München 1973.

F. Wagner, *Gottes Erfahrung — Spiritualität des Neuzzeit*. EOS, St. Ottilien 1977.

J. B. Lotz, *Transzendente Erfahrung*. Herder, Freiburg 1978.

P. Donovan, *Interpreting religious experience*. Seabury Press. N. York 1979.

A. Guzzo, *Analisi dell'umana esperienza*. Ed. Milella, Lecce 1979.

J. Moltman, *Experiences of God*. Fortres Press, Philadelphia 1980.

J. Imbach, *Glaube aus Erfahrung*. Rex, Luzern 1981.

A. Godin, *Psychologie des expériences religieuses*. Centurion, Paris 1981.

R. Schaeffer, *Fähigkeit zur Erfahrung*. Herder, Freiburg 1981.

O. Betz (Hg), *Zugänge zur religiösen Erfahrung*. Herder, Freiburg 1982.

⁹ G. B. Mondin, *Teologie della prassi*. Queriniana, Brescia 1973.

teologije (pod vjerskim vidom, dakako), ali one ipak ne mogu biti njezin hermeneutički princip. *Objectum formale quod* u teologiji može biti samo Objava. Ona je temeljni kriterij kršćanskog vrednovanja.

G. B. Mondin se je na više mjesta zabavio istraživanjem uzroka spomenutog trenda teologije praxe.¹⁰ Osim onih uzroka što smo ih već nabrojili u članku »Teorija i praxa« (moć suvremene praxe, pragmatizam kao filozofija, sekularizacija), on vidi korijene jednostrane ortopraxe u pomanjkanju filozofske informiranosti suvremenih teologa, isticanju Kristova spasiteljskog djela na uštrb nauke, primatu djelatne ljubavi, precjenjivanju života i hitnosti rješavanja mnogih i teških problema suvremenog svijeta (rada, glada, pravde, mira, diskriminacije itd.). Ja bih još nadodao kao razlog teološkog pragmatizma i pretjerani respekt ljudskog vjerskog iskustva.

Na koje se argumente pozivaju pragmatisti?¹¹ Obično vele da je »theoria« (u prvotnom smislu) moguća samo na nebu, na zemlji nam preostaje »praxis«. Cilj vjere je praxa, ako vjera ne želi oslati neplodna. Ona mora ne samo tumačiti život, mora ga mijenjati, inače nije potrebna.¹² U Crkvi ima ionako previše teorije, a malo praxe.¹³ Mnogo se govori, a malo se u djelo provodi. Svijet sudi kršćanstvo upravo prema njegovoj praksi. Poznate su teške Nitzscheove riječi: »U stvari, bio je samo jedan kršćanin i taj je umro na križu.«¹⁴ Naravno, u prilog svoje teze navode i mnoga mjesta iz Biblije.

Poznati moralist B. Häring misli da nema prave ortodoxije bez ortopraxe. On ih izjednačuje pod parolom »Tatwort« i veli: »Taten sind Worte, Worte sind Taten.«¹⁵ Ako se pak radi o prednosti jedne nad drugom, onda prioritet pripada praksi.¹⁶ Slovenski biskup Grmič misli jednako.¹⁷ Što još više iznenađuje, takvom se mišljenju priklanjaju i sami protestantski bogoslovi. Među ostalim H. Zharnt¹⁸ i D. Sölle.¹⁹

»ET DEMONES CREDUNT...« (Jc 2, 19)

Nakon svih dosad izloženih — kako vidjesmo i protuslovnih — stavova među teolozima, postavlja nam se pitanje: što je za život vjernika važnije — prava vjera ili ispravno kršćansko djelovanje?

Da je vjera i njezino poznavanje apsolutno potrebita, o tome uopće nema sumnje. »Sine fide impossibile est placere Deo« (Hb 11, 6). Put prema

¹⁰ Osim u citiranoj knjizi još u *Le teologie del nostro tempo*, ed. Paoline, Alba 1976. str. 101 i dalje, te u *Osservatore Romano* od 15. X. 1976, st. 3.

¹¹ D. Berdesinski, *Die Praxis — Kriterium für die Wahrheit des Glaubens?* Don Bosco, München 1973.

E. Cambon, *L'ortoprassi*. Ed. Città Nuova, Roma 1974.

¹² *Stimmen der Zeit*, br. 1, g. 1980, str. 33.

¹³ *Vocation*, br. 1. 1980, str. 115.

¹⁴ »Im Grunde gab es nur einen Christen, und der starb am Kreuz«.

¹⁵ B. Häring, *Frei in Christus*, II sv. Herder, Freiburg 1980, str. 39.

¹⁶ Häring, *ib.* 225.

¹⁷ *Bogoslovni Vestnik*, br. 2, g. 1975, str. 146.

¹⁸ H. Zahrnt, *Gott kann nicht sterben*. Piper, München 1970, str. 150, 151.

¹⁹ v. A. Schilson, *Christologie in Presens*, II izd. Herder 1977, str. 123.

konačnoj sreći, put prema vječnom životu može biti samo jedan. A to je Krist: »Ja sam put, istina i život« (Iv 14, 6). Bez vjere u Krista »nitko ne može doći k Ocu«. Jedino nas prava vjera čuva od krivovjerja i njegovih spoznajnih i praktičnih stranputica. Istina nas jedina može sve ujediniti.

Naš rad, svaki naš rad, može biti smislen ili besmislen, dobar ili loš. Kako ćemo znati da je naše djelovanje smisleno i razumno ako ne poznamo istinu i ako za nj nemamo razumno ili vjersko opravdanje? Koji je uopće smisao našeg života i rada? Kako ćemo znati jesu li naša djela dobra ili zla ako nam savjest nije prosvijetljena pravim svjetlom istine i moralnih načela? Poznavanje istine i načela djelovanja jesu pretpostavka svake pravilne praxe. Vjera je posebno temelj i norma vjerskog života. Kriva vjera nužno vodi na krive staze i udaljuje nas od Boga. Da možemo provoditi dosljedni vjerski život, najprije moramo upoznati vjerske istine. Primat, dakle, pripada vjeri.

Na to će nam primijetiti sv. Jakov: »i đavli vjeruju«, pa ipak ne djeluju kao vjernici (Jk 2, 19). I »pismoznanci« su poznavali Pisma, ali ih nisu vršili. Herodu i mudracima pokazuju Betlehem, no tamo sami ne idu. Za takve govori sv. Pavao: »Kažu da poznaju Boga, ali to niječu svojim djelima« (Titu 1, 16). Mnogi su samostanci provodili kontemplativni život, a postali su herezijarsima i nisu znali uskladiti svoj život s pravom vjerom. Točno je napisao M. Bellet: »La vie spirituelle, ça se fait«.²⁰

Među katoličkim teolozima nema ni jednog koji bi uz vjeru nijekao potrebu ortopraxe.²¹ Ne samo da je ne niječu, nego u posljednje vrijeme njeguju pohvalu praxe. Čini se da je mnogima praxa postala jedinim mjerilom vjere. Oni se drže Senekina savjeta: »Verba rebus proba.« Rado ponavljaju onu staru: »Theoria sine praxi sicut currus sine axi.« Pozivaju se na pitanja koja će na sudnjem danu Isus postaviti svojim učenicima (»Bio sam gladan... žedan...«). S punim se pravom pitaju: što bi vrijedila puka vjera bez morala i askeze, bez ostvarivanja riječi Božje? Potpuno su u pravu kad vele da naša vjera mora mijenjati čovjeka i preporoditi svijet. Dobra su djela najbolja apologija Crkve i kršćanstva, zato su ona važnija od ispravnog govorenja.

Sve je to dobro dok se ne zaboravi da je ipak vjera pokretač djela i prema tome prvi uvjet našeg preporoda i spasa. Djela koja ne izviru iz vjere i ljubavi nemaju pravog korijena i nisu zaslužna pred Bogom. Čini koji nisu osvjješćeni razumom i svrhovitošću nisu ni pravi ljudski čini. Pre-tjerani pragmatizam vodi u pozitivizam, funkcionalizam, horizontalizam i ateizam.²² Iskustvo, doduše, može stvoriti teoriju, može je produbiti i provjeriti, no ipak ne može biti jedinim i glavnim kriterijem istine i

²⁰ *Christus*, br. 113, g. 1982, str. 27.

²¹ J. Pretscher i dr., *Rechte Glaube — Rechtes Handeln*. Herder, Freiburg 1975.

E. Herns, *Theorie für die Praxis*. Kaiser, München 1982.

²² *Le Supplément*, sept. 1976, str. 285.

vjere. Bez ortodoksije nije moguća ni ortopraksa. Uostalom, kako uopće znamo da je nešto »pravo«?

Ako ljudsko iskustvo ne želi biti obična dresura, ono mora biti osmišljeno vjerom, etikom i određenom hermeneutikom. Teorija ne vrednuje samo iskustva prošlosti ni ponašanje sadašnjosti, ona nam služi i kao putokaz za budućnost. Nije samo »historia magistra vitae«, već i svaka znanstvena i vjerska spoznaja. Stoga je ispravna teorija »pravilo za praxu«, direktiva za bolju budućnost.

Ortopraksa ne može biti podvrgnuta mušicama časa niti se dati voditi trenutnim potrebama, neposrednom korišću, osobnim nagnućima ili pomodnim parolama. Ako teži za vječnošću, mora izgraditi i svoje temelje na vječnosti.

»VERITATEM FACIENTES...« (Eph 4, 15)

Da li nam možda nešto govori o odnosima ortodoksije i ortopraxe i kršćanska objava?

Govori više puta izričito, a još češće neizravno. Mi ćemo navesti samo nekoliko misli iz Novog zavjeta. Osim one poznate evanđeoske izreke da samo »dobro stablo rađa dobre plodove«, Krist je rekao izričito: »Tko ne uzvjeruje bit će osuđen« (Mt 16, 16) ili »Tko ne uzvjeruje već je osuđen« (Iv 3, 8). No Isus je jednako tako naglašavao i potrebu dobrih djela: »Po plodovima ćete ih njihovim poznati« (Mt 7, 20)... »Neće svaki koji mi govori Gospodine, Gospodine, ući u kraljevstvo Božje, nego onaj koji vrši volju moga nebeskog Oca« (Mt 7, 21). Nikodemu je ustvrdio: »Svaki onaj koji čini zlo mrzi svjetlost... Tko pak čini istinu dolazi svjetlu« (Iv 3, 20, 21).

Već smo vidjeli da je Pavao, zbog ukorijenjene židovske tradicije o »djelima zakona«, više isticao vjeru (Gal 2, 16). »Justus ex fide vivit« (Rom 1, 17). No on je naglašavao potrebu i vjere i djela: »Fides quae per caritatem operatur« (Gal 5, 6), te opet: »veritatem autem facientes (Eph 4, 15). Spojnica vjere i praktičnog života za Pavla je ljubav (Kor 13).

Vidjeli smo zašto su sv. Jakovu ležala na srcu više dobra djela. No kad je rekao da je »vjera bez djela mrtva« (2, 17. 26), nije ni izdaleka mislio umanjivati vrijednost vjere. On samo želi kazati da uz vjeru trebaju i kršćanska djela: »Ex operibus fides consummata est« (2, 23). Zgodno veli vjerniku koji ne prakticira: »Pokaži mi svoju vjeru bez djela! A ja ću tebi pokazati moju vjeru iz djela« (2, 18).

Sv. pismo, dakle, ističe vrijednost i pravovjerja i pravočinstva. Jedno s drugim idu skupa. Objava se zalaže za njihovu harmoniju.

Kršćanima se često prigovara da ne žive po svojoj vjeri. To je, na žalost, istina; no valja uzeti u obzir i ljudsku slaboću: duh je naime spreman, ali put je slaba (Mt 26, 41). Crkva je stalno nastojala udruživati ispovijedanje vjere s njezinom praxom. U načelima je bila uvijek pravovjerna

i radikalna, u primjeni blaga i obzirna. Neprestano uči svoje vjernike da poštuju Boga ne samo riječima nego i djelima. Njezina teologija je i teoretska i praktična. Još g. 1585. J. Molanus je sastavio *Theologiae practicae compendium*. Čitava njezina teologija je zapravo teorija kršćanske praxe.

Tko pozna Objavu, tradiciju i nauku Crkve ne može drugo zaključiti nego da treba usko povezati kršćansku vjeru i život. Veoma je lijepo što su suvremeni teolozi nanovo istaknuli vrijednost kršćanske praxe, ali griješe čim se stave na pozicije isključivosti. Istina je da »Verbum caro factum est«, ali isto tako stoji činjenica: »In principio erat Verbum« Ortodoxija i ortopraxa su u kršćanstvu nerazdvojive. Religija u kojoj se rastavlja vjera od života nedosljedna je i polovična.

Zbog toga mi se čini da je rastavljanje i sučeljavanje ortodoxije i ortopraxe ne kršćansko nego đavolsko djelo. Naša naime vjera je sažeta u »apostolskom simbolu«. Mi znamo koje su povijesne okolnosti dovele prve kršćane do pojma vjerskog simbola,²³ ali ja bih danas radije taj pojam povezao sa spajanjem vjerske teorije i praxe.²⁴ Apostolski simbol sačinjavaju ortodoxija i ortopraxa skupa. Naprotiv, njihovo rastavljanje je djelo dija-bola, razbijača kršćanskog jedinstva.²⁵

Rastavljati teoriju i praxu je neljudski. Rastavljati pravovjerje i pravodjelje je dijabolski.

Konkretni će život, istina, koji put tražiti da damo prednost ortodoxiji ili ortopraxi, ili da istaknemo jednu ispred druge. U vremenima kad se pojave zablude ili hereze naglasit ćemo pravovjerje, a onda kad zavladaju krivi običaji ili moralno mrtvilo, isticat ćemo u prvom redu pravoučinstvo. No u načelu nikada ne ćemo zanijekati potrebu i dopunu jednoga i drugoga. Nikada ih nećemo suprotstavljati ili jedno od njih zapostavljati.

Prema tome, ortodoxija i ortopraxa mogu opstojati samo u odnosu harmonije. One su komplementarne, nadopunjuju se. I prava vjera je čin i pravoučinstvo je najbolje pravovjerje. To uviđaju svi trijezni teolozi i kršćani. I zagovornik političke teologije J. B. Metz zastupa povezanost teorije i praxe u Crkvi.²⁶ Protestantški teolog E. Käsemann ispravno zaključuje: »U kršćanskom životu se ide za tim — spojiti istinu i ljubav.«²⁷ Dakle, integracija vjere i života!

Najbolje svjedočanstvo vjere je vjerovanje kroz djela i djelovanje iz vjere. Tako nas uči i papa Pavao VI.²⁸ To od nas očekuju i nevjernici i pogani.²⁹

●
²³ J. Ratzinger, *Uvod u kršćanstvo*. K. S., Zagreb 1970, str. 71.

²⁴ Grčki *symbolon* dolazi od glag. *symbolálo*: sakupljati, sastavljati, dogovarati se.

²⁵ *diábolos* (odatle naš dijavol, đavao) proizlazi iz gl. *diabállo* koji znači: razdvajati, zavađati, potvarati, tužiti.

²⁶ *Concilium*, njem. izd., br. 5, g. 1976, str. 311.

²⁷ *Evangelische Theologie*, br. 33, g. 1973, str. 447.

²⁸ *Evangelii nuntiandi*, 76

²⁹ Kad je E. Stanley Jones pitao Gandija što bi mu on savjetovao kao najpo-trebnije da se kršćanstvo može udomaćiti u Indiji, Gandhi odgovori: »Najprije

Istina, potpuno sjedinjenje ortodoksije i ortopraxe moći će se ostvariti istom u eshatonu. Ali, i već sada se moramo truditi da ih povežemo u dosljednom kršćanskom životu, u integraciji vjere i praxe.³⁰

Za kršćane je izlišna alternativa: ortodoksija *ili* ortopraxa? Naše je opredjeljenje: *i* ortodoksija *i* ortopraxa. Obje zajedno sačinjavaju kršćanstvo.

ORTHODOXY OR ORTHOPRAXIS?

Recapitulation

The problem of orthodoxy and orthopraxis is already reflected in our study of relationship of theory and practice (about it had been written in the Crkva u svijetu, No 4, 1982). Orthodoxy ought to be related to the theory and orthopraxis to the practice.

It is interesting to note that, as among the philosophers there is a great quarrel about the primacy of theory and practice, so among the theologians too is a continuing debate about the status of orthodoxy and orthopraxis. Orthodoxy — the true faith — has an important, basic and genuine but by no means exclusive role in Christian life. The other pole of Christian existence is the religious practice. The modern theologians accentuate activity and experience rather than belief. We are obliged to change our world, not only interpret it.

Every exclusivism, reductionism or antagonism between orthodoxy and orthopraxis are not in place. The life of a christian is impossible and incomplete without right faith or without correct acting. In the Bible and catholic tradition there is a constant effort to reconcile and to join the faith and the behaviour. »Veritatem facientes« — that's the truly Christian device.

●
bih vam savjetovao da vi kršćani počnete živjeti po svojoj vjeri« (*Katholischer Digest*, März 1953, str. 245).

³⁰ Na to nas upućuje i krasna molitva iz časoslova: »Bože, spasitelju naš, usliši nas i učini nas sljedbenicima svjetla i činiteljima istine da mi, koji smo rođeni kao sinovi svjetla, budemo dostojni postati tvojim svjedocima pred ljudima« (*Breviarium Romanum*, IV, srijeda I sedmice, jut. pohvale).